

การสร้างสรรค่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง*

The Creation of Performing Arts by Public Policies

มณิศา วศินารมณ (Manissa Vasinarom)**

สวภา เวชสุรกี (Savaparr Vechsuruck)***

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างสรรค่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง ขอบเขตการศึกษาเน้นที่ร่างมาตรฐานตามนโยบายการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การฝึกปฏิบัติจากผู้เชี่ยวชาญ และประสบการณ์ของผู้วิจัย ผลการศึกษา พบว่านาฏกรรมตามนโยบายการปกครองมี 2 รูปแบบ คือ นาฏกรรมที่มีเรื่องราว และไม่มีเรื่องราว เมื่อบ้านเมืองเกิดวิกฤตจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ลัทธิการปกครองแบบสังคมนิยม เผด็จการทางทหาร ลัทธิสตรีนิยม และลัทธิชาตินิยม จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นมีแนวคิดการพัฒนาชาติสู่ความศิวิไลซ์ตามแนวคิดตะวันตก หรือ “ไทยใหม่” จึงนำราโตนมาพัฒนาเป็นร่างโดยกรมศิลปากร ต่อมาปรับปรุงเป็นร่างมาตรฐานเพื่อเผยแพร่ตามนโยบายการปกครองขณะนั้น การสร้างสรรคร์ปรับเปลี่ยนโดยผสมหลักลีลาศ การแต่งกายแบบสากลตามรัฐนิยม ดนตรีไทยผสมสากล บทร้องประพันธ์ขึ้นใหม่ สารสำคัญกล่าวถึง การสร้างชาติ เอกราชวัฒนธรรม สภาพบ้านเมืองที่สงบสุข การยกย่องสตรี และทหาร ทำรำนำมาจากแม่ทำนาฏกรรมไทยแบบหลวง เพื่อแสดงวัฒนธรรมของชาติ และความศิวิไลซ์ การจัดแสดงกำหนดให้ข้าราชการร่างทุกวันพุธ และแสดงก่อนลีลาศ ทำให้นาฏกรรมเผยแพร่อย่างรวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับของประชาชน ซึ่งมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงค่านิยม พฤติกรรม อุดมการณ์ ของบุคคล และสังคม การยกระดับนาฏกรรมพื้นบ้านสู่นาฏกรรมของรัฐ การกำหนดมาตรฐานของชาติโดยกรมศิลปากร การอนุรักษ์นาฏกรรมเดิม และพัฒนานาฏกรรมขึ้นใหม่ การบรรจุในหลักสูตรการศึกษา การจัดแสดง การประกวด และการเลื่อนวิทยฐานะ ส่งผลต่อการแพร่กระจายของนาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมในระยะยาว

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับทุนสนับสนุนวิทยานิพนธ์จากสถาบันพระปกเกล้า

The article is part of a Doctor of Philosophy (Thai Dances), Dance Department, Fine and Applied Faculty, Chulalongkorn University. The thesis is supported by King Prajadhipok's Institute

** นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย email: manissavasinarom@gmail.com โทรศัพท์ 089-9231990

The author is a Doctor of Philosophy (Thai Dances), Dance Department, Fine and Applied Faculty, Chulalongkorn University. email: manissavasinarom@gmail.com Tel. 089-9231990

*** รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Assoc. Prof. in Dance Department, Fine and Applied Faculty, Chulalongkorn University is thesis advisor.

คำสำคัญ : นาฏกรรม, การสร้างสรรค์, นโยบายการปกครอง, รำโทน, รำวง

Abstract

This article aims to study the creation of Performing Arts according to governmental policies, focusing on Rum Wong Mattratan developed by the policy of Field Marshal Plaek Phibunsongkhram. Mixed research methodology was used in the study. The results showed that, the crisis of World War II, the change of Political, and the Nationalism encouraged Field Marshal Plaek Phibunsongkhram, the Prime Minister at that time, to embrace development to civilization by Western concept, called "the New Thai". With this, *Ram Thon* folk dance was standardized as Thai classical dance by the Fine Arts Department to propagate governmental policies. The dance was developed by integrating Western dance, modern garment defined by state convention, and Thai traditional music mixed with Western music. Dance postures were defined using royal Thai traditional dance. The lyric was newly created emphasizing concepts and practices of nationalization, cultural identification, and civilization. Government officials were required to perform Thai classical dance, followed by Western dance, every Wednesday. This resulted in the widespread of the dance to finally become popular among nation, which in turn affected values, behavior, and ideology of individual and society. By the standardization of Performing Arts, definition of national standard by the Fine Arts Department, conservation of original arts and development of new ones, installation of the arts into educational curriculum, exhibitions, contests, and promotion of academic standing, all of these have an influence over the propagation of Performing Arts according to governmental policies to implant cultural awareness in the long run.

Keywords: Performing arts, Creation, Public policy, Rum Thon, Rum Wong

บทนำ

นาฏกรรมเป็นเครื่องสื่อสารของผู้นำ ในขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงตัวตน รูปลักษณ์ของตนเอง และสังคม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมจนนำไปสู่การปฏิวัติการปกครอง จึงส่งผลต่อการล้มล้างนาฏกรรม สร้างนาฏกรรมตามนโยบายการปกครองของผู้นำใหม่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นมักเกิดเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่สำหรับร่างมาตรฐานเป็นนาฏกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นตามนโยบายการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเกิดขึ้นช่วงเวลาของการปฏิวัติการปกครองและวัฒนธรรม ที่ยังคงส่งผลกระทบต่อสืบเนื่องอย่างแพร่หลายทั้งกับบุคคล สังคม และนาฏกรรม

นาฏกรรมตามนโยบายการปกครองของไทยแต่เดิมมักเป็นเรื่องราว มีเนื้อหายกย่อง สรรเสริญผู้นำ การปกครอง สถานการณ์บ้านเมืองที่อุดมสมบูรณ์จากการปกครองระบอบราชาธิปไตย หรือ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากนี้ยังเผยแพร่แนวคิด แนวปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรม จารีต กฎหมาย รสนิยม และนโยบายการปกครองของผู้นำ ทำให้นาฏกรรมมีรูปแบบ และบทบาทที่แตกต่างกัน การเผยแพร่เกิดขึ้นทั้งในเวลาปกติ และโอกาสพิเศษของราชสำนัก

เมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเกิดวิกฤตจากเศรษฐกิจ ภัยสงคราม กระแสเปลี่ยนแปลงการปกครอง และกระแสวัฒนธรรมตะวันตก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเวลาต่อมานั้น นาฏกรรมการปกครองเดิมมักยุติลง หรือกระจัดกระจาย เพราะผู้นำซึ่งเป็นเจ้าของคณะถือการเมือง หรือ ปรับเปลี่ยนความหมาย รูปแบบ เนื้อหาสาระสำคัญ และบทบาทของนาฏกรรม เพื่อการประกอบชีพ ในขณะเดียวกันก็เกิดนาฏกรรมขึ้นใหม่ โดยเฉพาะนาฏกรรมประเภท “ละคร” ซึ่งนอกจากจะมีเนื้อหาปลุกใจให้เกิดความรักชาติตามนโยบายของผู้นำ ยังถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประกอบกับการมีสื่อใหม่ คือ วิทยุ และโทรทัศน์ ส่งผลให้นาฏกรรมตามนโยบายการปกครองใหม่เผยแพร่ได้อย่างรวดเร็วและขยายเป็นวงกว้างมากขึ้น

ร่างมาตรฐาน เป็นนาฏกรรมการปกครองที่เกิดขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นจากรำโทนตามนโยบายรัฐนิยม เพื่อเครื่องมือสำหรับเผยแพร่นโยบายการปกครองขณะนั้นและแสดงความวิไลซ์ตามแนวคิดตะวันตก โดยประพันธ์บทร้อง ทำนองเพลง กำหนดเครื่องแต่งกาย ทำรำ และการเคลื่อนที่ โดยกรมศิลปากร และกรมประชาสัมพันธ์ เมื่อการแสดงเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง เกิดกระแสนิยม จึงส่งผลกระทบต่อบุคคล สังคม และนาฏกรรม ปัจจุบันนโยบายการปกครอง และนาฏกรรมดังกล่าวยังคงส่งผลกระทบต่อปัจจุบันอย่างแพร่หลายในวงกว้างทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล สังคม การจัดแสดง การบรรจุในหลักสูตรการศึกษา การประกวดแข่งขัน การเลื่อนวิทยฐานะของครู การสอบเข้าศึกษาต่อของเยาวชน และการเผยแพร่ด้วยสื่อออนไลน์

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการสร้างสรรค์นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง

วิธีการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยมีขอบเขตของการศึกษา คือ ผู้นำมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านนาฏกรรมที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2468-2516 แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้นำประเทศ ผู้นำสังคม และ ผู้นำกิจกรรม ในการศึกษาเน้นการสร้างสรรคนาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง ประกอบมูลเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง คือ บุคคลผู้สร้างสรรค์ สภาพบ้านเมือง กระบวนการสร้างสรรค์ ผลงานสร้างสรรค์ กระบวนการเผยแพร่ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเผยแพร่ ซึ่งรวบรวมมาตรฐานเป็นนาฏกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นตามนโยบายการปกครองที่เกิดในเวลานั้นที่ส่งกระทบต่อสังคม และนาฏกรรมไทยอย่างต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการศึกษา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอข้อมูล ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 6 วิธี คือ

1. การศึกษาจากเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งขั้นต้น และขั้นรอง ได้แก่ กฎหมาย ประกาศ ภาษา ประวัติบุคคลสำคัญ รายงาน ผลการสัมมนา ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาจากภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว ที่เกี่ยวข้องกับนาฏกรรมที่สัมพันธ์กับการปกครองระบอบของผู้ปกครอง

3. การศึกษาจากสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นนักวิชาการ นาฏศิลป์ และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏกรรม ซึ่งอยู่ร่วมเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้น หรือ มีความเกี่ยวข้องกับผู้นำ หรือ ศึกษาข้อมูลนาฏกรรมในช่วงการปฏิวัติที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2468-2516 โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก

4. การสังเกตการณ์จากการแสดงสด การสอน การฝึกหัดในปัจจุบันที่สืบทอดมาจาก พ.ศ.2468-2516 จากภาพยนตร์ วิทยทัศน์ รูปภาพ แอบบันทิกเสียง

5. การประชุมกลุ่มย่อยจากกลุ่มตัวอย่าง คือ นาฏศิลป์จากกรมศิลปากร ศิลปินสมัครเล่นจากคณะ การแสดงต่างๆที่เกิดขึ้นในยุคนั้น เช่น โขน ละครรำ ละครวิทยุ ละครโทรทัศน์ ละครเวที และบัลเลต์ เป็นต้น

6. ประสบการณ์ของผู้วิจัยจากการศึกษา การฝึกหัดจากผู้เชี่ยวชาญ การแสดงด้วยตนเอง การจัดแสดง การสอน และการออกแบบการแสดงนาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ผู้ศึกษาใช้แบบบันทึกรายการเชิงเอกสาร แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง รวมทั้งแบบสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูล สืบหาความสัมพันธ์ระหว่างนาฏกรรมการปกครองทั้งของไทย และต่างชาติที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์นาฏกรรมตามนโยบายการปกครองในช่วงระยะเวลาที่กำหนด จากนั้นเลือกกรณีศึกษาโดยเน้นนาฏกรรมการปกครองที่มีอิทธิพลอย่างรุนแรงต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม และนาฏกรรม ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว

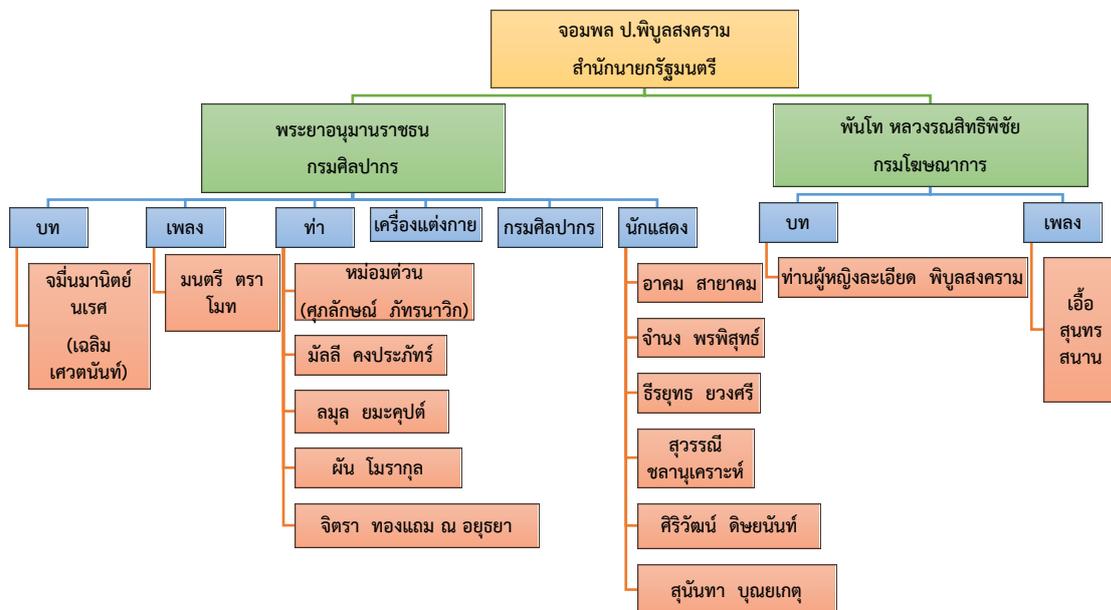
จากนั้นจึงนำมาจำแนกส่วนประกอบและนำมาพิจารณาพร้อมกับเหตุการณ์ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ และ เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้นำ และนาฏกรรม ได้แก่ ภูมิหลังของผู้สร้างสรรค์ สถานการณ์บ้านเมือง นโยบายการ ปกครอง ส่วนประกอบของนาฏกรรม วิธีการสร้างสรรค์ การเผยแพร่ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นต้น โดย มีการประเด็นในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ คือ คุณลักษณะผู้นำ สถานการณ์บ้านเมือง และแนวคิด แนวปฏิบัติ กับ กระบวนการสร้างสรรค์ และการเผยแพร่ รวมทั้งผลกระทบที่เกิดจากการเผยแพร่นาฏกรรมตามนโยบายการ ปกครอง

ผลการวิจัย

การศึกษาการสร้างสรรค่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง กรณีศึกษา “ร่างมาตรฐานของ กรมศิลปากรตามนโยบายการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม” พบว่า การสร้างสรรค่นาฏกรรมตาม นโยบายการปกครองมีกระบวนการสร้างที่เป็นระบบ ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มผู้นำที่มีอำนาจสูงสุดในการบริหาร ราชการแผ่นดิน มีประสบการณ์ และเป็นผู้ปฏิบัติทางด้านนาฏกรรม ทำให้นาฏกรรมที่เกิดขึ้นเป็นที่ยอมรับ เกิด กระแสนิยมในการปฏิบัติ จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยม อุดมการณ์ และนาฏกรรมในสังคมไทย อย่างต่อเนื่อง โดยสามารถแบ่งการอธิบายเป็นประเด็นดังนี้

1. นาฏยองค์กร และบุคลากรทางด้านนาฏกรรม

การสร้างสรรค “ร่างมาตรฐาน” ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น องค์กรหลักที่มีหน้าที่รับผิดชอบ คือ สำนักนายกรัฐมนตรี กรมศิลปากร กรมโฆษณาการ (ปัจจุบัน คือ กรมประชาสัมพันธ์) โดยมีหน่วยงานราชการ และเอกชนเป็นผู้เผยแพร่ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 นาฏยองค์กรการสร้างสรรค และการเผยแพร่ร่างมาตรฐาน

ที่มา: มณิศา วศินารมณฺ์ เมื่อ 8 สิงหาคม 2561

จากแผนภูมิอธิบายได้ว่าการสร้างสรรค์ “ร่างมาตรฐาน” มีการทำงานเป็นทีม ประกอบด้วย ผู้นำทำหน้าที่กำหนดนโยบายการปกครอง แนวทางการสร้างสรรค์และการเผยแพร่ คือ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้รับนโยบาย ทำหน้าที่รับ หรือสนองนโยบายผู้นำ ประสานงานกับฝ่ายปฏิบัติการ ในการสร้างสรรค์ร่างมาตรฐาน ประกอบด้วย พระยาอนุমানราชธน อธิบดีกรมศิลปากร และ พันโท หลวงรณสิทธิ์พิชัย กรมโฆษณาการ ผู้ปฏิบัติ ทำหน้าที่ปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตามความเชี่ยวชาญของตนเอง ซึ่งเป็นศิลปินแขนงต่างๆ ประกอบด้วย บทประพันธ์ เพลง ทำ และเครื่องแต่งกาย

ผู้การสร้างสรรค์ร่างมาตรฐาน 4 เพลง คือ งามแสงเดือน ชาวไทย ราชมาร่า และคืนเดือนหงาย ประกอบด้วย จมื่นมานิตยน์เรศ มন্ত্রী ตราโมท หม่อมต่วน (ศุภลักษณ์ ภัทรนาวิก) มัลลี คงประภัทร์ ผัน โมรากุล และลมุล ยมะคุปต์ เป็นผู้มีประสบการณ์ด้านนาฏกรรมของหลวงแขนงต่างๆมาแต่เดิม ทำให้นาฏกรรมมีรูปแบบเน้นแบบหลวงตามประสบการณ์เดิมของศิลปิน เมื่อกรมประชาสัมพันธ์ทำงานร่วมกับกรมศิลปากร โดยท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ประพันธ์บทให้แก่กรมประชาสัมพันธ์ เอื้อ สุนทรสนาน ประพันธ์ดนตรี และ จิตรรา ทองแถม ณ อยุธยา ออกแบบจังหวะทำ จึงเกิดการผสมผสานบุคลากรในนาฏยองค์กรโดยเฉพาะกลุ่มผู้ปฏิบัติ กล่าวคือ ประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติมีทั้งนาฏกรรมแบบหลวง และตะวันตก ทำให้นาฏกรรมที่สร้างสรรค์มีแนวโน้มแบบตะวันตกมากขึ้น นอกจากนี้เมื่อนำไปเผยแพร่ยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน เนื่องจากเป็นนาฏกรรมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้นำ และผ่านการควบคุมมาตรฐานโดยองค์กรแห่งรัฐ โดยมีกลุ่มผู้นำหลักในการเผยแพร่ คือ ศิลปิน ผู้ทำหน้าที่ทั้งนักแสดง นักออกแบบ และครู ได้แก่ อาคม สายาคม จำนง พรพิสุทธิ์ ธีรยุทธ ยวงศรี สุวรรณิ ชลานุเคราะห์ ศิริวัฒน์ ดิษยนันท์ และสุนันทา บุญเกตุ เมื่อได้รับการเผยแพร่แล้วยังมีข้าราชการ และประชาชนที่ทำหน้าที่ศิลปินสมัครเล่น ทำให้นโยบายการปกครองแพร่หลายอย่างรวดเร็วมากขึ้น

2. กระบวนการสร้างนาฏกรรม

กระบวนการสร้างร่างมาตรฐานประกอบด้วยหลักการทำงาน 7 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การคิดให้มีนาฏกรรม ผู้นำพิจารณาการสร้างสรรค์จากสถานการณ์บ้านเมืองขณะนั้น ซึ่งประเทศกำลังประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้กระแสลัทธิชาตินิยมสตรีนิยม และสังคมนิยมไหลบ่าเข้ามาสู่ประเทศไทยมากขึ้น (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2549: 3-6) จึงทำให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้นำประเทศในขณะนั้นออกนโยบายรัฐนิยม และคำขวัญอันเป็นที่นิยมในขณะนั้นว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยม และอุดมการณ์ ในเวลาต่อมา ท่านมีประสบการณ์เดิมจากการศึกษาในประเทศตะวันตก โดยเฉพาะเยอรมัน ซึ่งมีการนำนาฏกรรมมาใช้เพื่อโฆษณาชวนเชื่อ การปลุกกระตมแนวคิดทางการเมือง และการสร้างชาตินิยม ท่านจึงจินตนาการของกรมศิลปากร ประพันธ์บทโดยหลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากร หรือที่เรียกกันต่อมาว่า “ละครหลวงวิจิตร” มาเผยแพร่ในนโยบายดังกล่าว อย่างไรก็ตามละครที่เกิดขึ้นนั้น มีการจัดแสดงอยู่ในวงจำกัด ต่อมาเมื่อท่านออกตรวจราชการต่างจังหวัด ทำให้ท่านคิดว่า “รำโทน” ซึ่งแพร่หลายอยู่ในทุกพื้นที่ของประเทศมาปรับปรุงขึ้นให้มีมาตรฐานระดับประเทศ (จิรวาสส์ ปันยารชุน, 2540: 383) เพื่อเป็นเครื่องมือเผยแพร่ในนโยบายการปกครอง การส่งเสริมกิจกรรม และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

2.2 การกำหนดความคิดหลัก จอมพล ป.พิบูลสงครามกำหนดแนวคิดหลักในระดับเป้าหมาย คือ การพัฒนาประเทศไปสู่ความศิวิไลซ์ตามแนวคิดของตะวันตก และการเป็นมหาอำนาจจากการเป็นเอกราช และสัมพันธ์ไมตรีกับนานาอารยประเทศ สำหรับระดับวัตถุประสงค์นั้น เป็นการสร้างตัวตน และรูปลักษณ์ของประเทศอย่างใหม่ หรือที่เรียกว่า “ไทยใหม่” ซึ่งจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ค่านิยม และอุดมการณ์เดิม ให้เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน และส่งผลต่อเนื่องในระยะยาว ทำให้ “รำโทน” กลายเป็นนาฏกรรมที่ได้รับการพัฒนาเพื่อเผยแพร่นโยบายการปกครองดังกล่าว เพราะ รำโทนแพร่กระจายอยู่ในหมู่ประชาชน และปฏิบัติกันเสมอ

2.3 การประมวลผลข้อมูล การสร้างสรรค์ประมวลผลข้อมูลจาก 1. ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง ประกอบด้วยคุณลักษณะผู้นำ สถานการณ์บ้านเมือง และแนวคิด แนวปฏิบัติ 2. ข้อมูลที่เป็นแรงบันดาลใจ เกิดจากการออกตรวจราชการของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ในจังหวัดต่างๆ พบว่า รำโทน เป็นการแสดงของชาวบ้านในภูมิภาคต่างๆของไทย จัดอยู่ในกลุ่มนาฏกรรมสังคม (Social Dance) ซึ่งเป็นการรำคู่ของชายหญิง โดยการเดินเวียนรอบครกตำข้าวที่วางคว่ำไว้ หรือ อาจรำเป็นวงกลม ประกอบการตีโทนอันเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะหลัก จัดแสดงตามลานวัด การรำ การร้อง และเครื่องแต่งกายไม่มีการกำหนดแบบแผนตายตัว และเป็นไปตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน การแสดงมุ่งเน้นความสนุกสนาน ปรากฏในโอกาสต่างๆ เช่น การรื่นเริง การเกี่ยวพาราฮี และการผ่อนคลายความเครียด (ธีรวัฒน์ ช่างสาน, 2553) ต่อมาจึงนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้นำซึ่งเป็นสามัญชน รัชการทหาร รักษาชาติ เอกราช ความสามัคคี ขยันทำงาน ทำนุบำรุงวัฒนธรรม บ้านเมืองสงบสุขตามนโยบายของรัฐ การยุติสงคราม อันเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว และการปฏิบัติตนตามนโยบายของรัฐเพื่อไปสู่ความศิวิไลซ์ และมหาอำนาจ ประกอบกับในระยะนั้นกรมโฆษณาการนำดนตรีบรรเลงเพลงปลุกใจ และปลอบขวัญ ยามสงคราม ณ จังหวัดหนองคาย มีนักดนตรีสำรอนนำปี่คาร์เนตมาเป่าเพลงรำโทน เป็นที่ติดใจของชาวบ้าน จนความทราบถึงผู้ใหญ่ในวงการดนตรี จึงเกิดความคิดนำเอาแซกโซโฟนมาเล่นผสมที่ทำเนียบสามัคคีชัย เมื่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้ฟังก็พอใจมาก และเรียกชื่อใหม่ว่า “รำวง” และสั่งการให้กรมศิลปากรคิดทำรำขึ้นเป็นมาตรฐาน ห้ามหญิงชายถูกเนื้อต้องตัวกัน กรมโฆษณาการก็แต่งเพลง รำวง โดยให้ครูเอื้อ สุนทรสนานใส่ทำนองเพลง (จีรวัสส์ ปันยารชุน, 2535: 384)

2.4 การกำหนดขอบเขต ผู้นำกำหนดให้นาฏกรรมที่จะสร้างขึ้นเป็นการแสดงที่สามารถเข้าใจ เนื้อหา และวิธีการปฏิบัติได้ทั่วไป ในระยะเวลาอันสั้น สามารถปฏิบัติพร้อมกัน หรือร่วมกันได้ แสดงเอกลักษณ์ ของชาติ และความเป็นสากล

2.5 การกำหนดรูปแบบ ผู้นำกำหนดรูปแบบการสร้างสรรค์แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกการพัฒนาจากรำโทนสู่รำวง ซึ่งประยุกต์จากจารีตเดิมที่เป็นของพื้นบ้านด้วยการกำหนดบทร้อง ดนตรี เครื่องแต่งกายโดยรัฐ และทำรำตามราชสำนักที่มีมาแต่เดิม และระยะที่ 2 การพัฒนาจากรำวงสู่รำวงมาตรฐาน ซึ่งผสมหลายจารีตด้วยการนำลีลาศ หรือ การเต้นรำที่เป็นนาฏกรรมสังคมของตะวันตก ผสมกับรำวงที่เป็นนาฏกรรมสังคมของไทย ทำให้รำวงมาตรฐานมีจารีตแตกต่างจากเดิม เช่น การเดินเวียนซ้าย ซึ่งเป็นการเดินแบบลีลาศอันเป็นสากลนิยม การสวมรองเท้าในการแสดง ตามนโยบายรัฐนิยม เพื่อแสดงการแต่งกายแบบสากลนิยม ทำรำมี

ทั้งท่าเหมือนกันทั้งคู่ ท่าเข้าคู่ การเปลี่ยนจังหวะเท้า การควงคู่ และเพลงบรรเลงผสมดนตรีสากล เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายรัฐนิยม

2.6 การกำหนดองค์ประกอบอื่นๆ ผู้นำกำหนดให้เป็นไปตามนโยบายรัฐนิยม โดยเน้นการแต่งกายให้สุภาพ การจัดแสดงการกำหนดนโยบายให้มีการร่ววงของข้าราชการทุกวันพุธ รวมทั้งการอนุญาตให้แสดงในงานรื่นเริง การแสดงก่อนลีลาศ การต้อนรับแขก การแสดงเฉพาะกิจ และการศึกษา ทำให้นโยบายการปกครองเผยแพร่ได้รวดเร็วมากขึ้น

2.7 การออกแบบนาฏกรรม พบลักษณะสำคัญ คือ ท่ารำ และการแปรแถว ที่มีการกำหนดท่ารำประจำเพลง การกำหนดจารีต คือ การห้ามถูกเนื้อต้องตัวระหว่างชายหญิง และการแสดงความเคารพกันด้วยการไหว้ก่อนเริ่ม และสิ้นสุดการแสดง การแปรแถวกำหนดให้มีการเดินเป็นวงควงคู่ การพลิกตัว การหมุนตัว การเดินถอยหลัง การเดินสลับฟันปลา และการเปลี่ยนแปลงจารีตจากเดิม คือ การเดินทวนเข็มนาฬิกาตามหลักการลีลาศ

3. นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง

ร่ววงมาตรฐาน คือ นาฏกรรมตามนโยบายการปกครองที่ผู้นำใช้สื่อสารคุณลักษณะของผู้นำสถานการณ์บ้านเมือง และนโยบายการปกครอง เพื่อแสดงเห็นนานานาประเทศเห็นว่าประเทศไทยเป็นเอกราช มีวัฒนธรรมประจำชาติ และความทันสมัยเช่นเดียวกับประเทศมหาอำนาจอื่นๆ ด้วยการปกครองของทหาร การแสดงที่ไม่มีเรื่องราว ำเป็นคู่ และการรวมกลุ่มกันของบุคคลในชุมชน มีการกำหนดแบบแผนของนาฏกรรม โดยผสมผสานระหว่างพื้นบ้าน ราชสำนัก และสากล (ลีลาศ) เพื่อการยกสถานภาพของนาฏกรรม และสร้างความเป็นสากลนิยมในหมู่ชนอารยะประเทศ เนื้อหา กล่าวถึง คุณลักษณะของผู้นำ สถานการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้นในยามสงคราม ข้อควรคิด ควรปฏิบัติตนในการสร้างชาติด้วยการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ สามารถแสดงบทบาท คือ เป็นเครื่องมือเผยแพร่ นโยบายการปกครอง การแสดงอัตลักษณ์ของประเทศ และเครื่องบันเทิง โดยมีสาระสำคัญ คือ แสดงคุณลักษณะของผู้นำในขณะนั้น คือ ทหาร มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน อุทิศตนเพื่อชาติ การผูกมิตร การสร้างรูปลักษณ์ของประเทศที่มีวัฒนธรรมอันดีงามผ่านนาฏกรรม และมีภรรยาเป็นคู่คิดช่วยเหลือในการสร้างชาติ โดยเฉพาะในยามที่ประเทศเกิดวิกฤติ สงคราม ดังนั้นคนไทยจึงควรปฏิบัติตามนโยบายรัฐนิยม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ การสร้างสรรค์เป็นการนำของเดิมมาปปรุงขึ้น และบรรจุภัณฑ์ใหม่ที่ประทับตราคุณภาพของกรมศิลปากร ในยุคไทยใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยม อุดมการณ์ของคนไทยสู่ความศิวิไลซ์ตามนโยบายของรัฐ

ร่ววงมาตรฐานแม้จะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ แบบแผน และความเคร่งครัดในการปฏิบัติ เพราะเป็นนาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง แต่จากปัจจัยบางประการ อาทิ นโยบายของหน่วยงาน ความคุ้นเคยของศิลปิน ความสามารถของผู้แสดง การประกวด และการศึกษา ทำให้ร่ววงมาตรฐานเกิดการปรับเปลี่ยน เช่น การแสดงเพียงบางเพลง การใช้เพียงทำนองเพลงแต่บรรจุทำนองนอกเหนือจากที่กำหนด วิธีจัดระเบียบร่างกายเพื่อการแสดง เป็นต้น

ภาพที่ 1 ป้ายรณรงค์การแต่งกายตามรัฐนิยม

ที่มา: https://www.matichon.co.th/education/news_181972 เข้าถึงเมื่อ 23 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 2 รำโชน จังหวัดลพบุรี

ที่มา: <http://www.korkru.com/media/rumthon/บ้านบัวชุม.html> เข้าถึงเมื่อ 23 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 3 รำวง

ที่มา: <http://www.reurnthai.com/index.php?topic=3363.330> เข้าถึงเมื่อ 23 สิงหาคม 2561

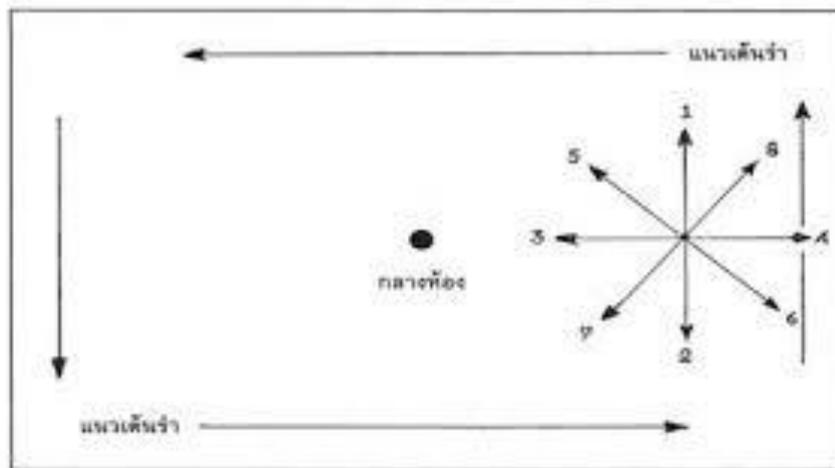
ภาพที่ 4 ตัวอย่างรำวงมาตรฐาน

ที่มา: <https://4314titima.wordpress.com/2016/09/22/ความเป็นมาของรำวงมาตรฐาน/> เข้าถึงเมื่อ 23 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 5 การจับคู่ลีลาศ

ที่มา: <https://sites.google.com/site/doesaketwittayakomsports/klu-sm-sara-sukh-suksa-eleaphlksa/kila-lilas/kar-fuk-dein-lilas-kar-cab-khu-lilas-thisthang-ni-kar-lilas> เข้าถึงเมื่อ 23 สิงหาคม 2561

ภาพที่ 6 ทิศทางการเดินลีลาศ

ที่มา: <http://www.thaigoodview.com/node/47856> เข้าถึงเมื่อ 23 สิงหาคม 2561

4. การเผยแพร่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง

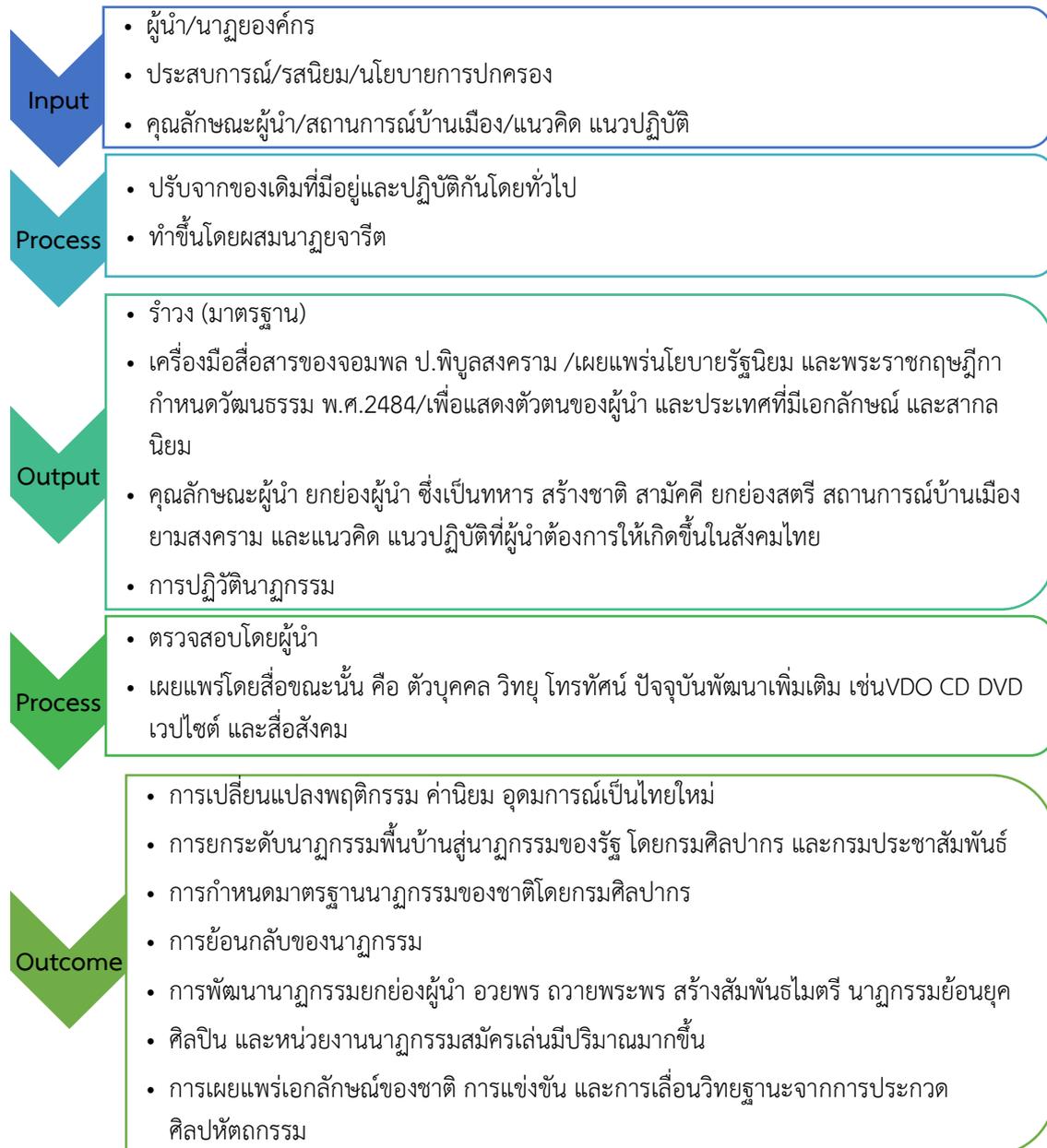
ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในเวลานั้นปรากฏสื่ออย่างใหม่ ทำให้พื้นที่ในการเผยแพร่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครองมีมากขึ้น อาทิ วิทยุ ภาพยนตร์ และโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังเกิดหน่วยงานราชการเฉพาะทางที่ควบคุม กำกับ ดูแล คือ กรมศิลปากร และกรมโฆษณาการ ทำให้การเผยแพร่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครองขยายวงกว้าง รวดเร็ว และมีความเที่ยงตรงในการฉายซ้ำมากขึ้น สำหรับร่วมาตฐานมีการเผยแพร่จากตัวบุคคล คือ ศิลปิน และสื่อ คือ วิทยุ รวมทั้งการกำหนดนโยบายให้ข้าราชการร่วมาตฐานทุกวันพุธ และก่อนการแสดงลีลาศให้มีการร่วมาตฐานทำให้ร่วมาตฐานเป็นที่แพร่หลายอย่างรวดเร็ว ประกอบการค่อยๆปรับเปลี่ยนการแสดงให้ทันสมัยจึงเป็นที่นิยมของประชาชน ต่อมาภายหลังมีการนำไปจัดแสดงที่ในและต่างประเทศ และบรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษาทั่วไป และเฉพาะทาง

5. ผลกระทบจากการเผยแพร่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง

กระแสนิยมจากการเผยแพร่ร่วมาตฐานของกรมศิลปากร และกรมโฆษณาการ เพื่อเผยแพร่นโยบายการปกครองตามคำสั่งของผู้นำสมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม ส่งผลกระทบต่อเนื่องกับสังคม และนาฏกรรมไทย ดังนี้

5.1 ด้านสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมในการปฏิบัติตนในการแต่งกายแบบสากลนิยมซึ่งยังคงสืบทอดมาจนปัจจุบัน ด้านค่านิยมในการประกอบอาชีพ และการศึกษา ซึ่งจำเป็นต่อการหารายได้ให้แก่ครอบครัวและสร้างชาติ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการศึกษาระดับสูง และการรับราชการทหาร รวมทั้งการร่วมาตฐานที่ถือเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ โดยมีการเผยแพร่ในโอกาสต่างๆทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง ปลุกฝังความรักชาติ การรักษาเอกราชอธิปไตย การยกย่องทหาร การยกย่องสตรี สนับสนุนสตรีให้ยกย่องสามี และช่วยเหลือกิจการของชาติ กระแสความนิยมและความแพร่หลายทำให้เกิดการบรรจุในหลักสูตรการศึกษา และเกิดการปลุกฝังพฤติกรรม ค่านิยม อุดมการณ์ดังกล่าวในระยะยาว

5.2 ด้านนาฏกรรม เกิดการพัฒนาการจากนาฏกรรมพื้นบ้านสู่นาฏกรรมแห่งชาติ ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นการย้อนกลับไปสู่จุดเริ่มต้น กล่าวคือ รำวงมาตรฐาน คือ นาฏกรรมไทยที่จัดอยู่ในประเภท “รำ” ปราภูกำเรียกตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง สมัยสุโขทัย (ฉนิต อยู่โพธิ์, 2531: 9) ต่อมาปรากฏอยู่ในการแสดงประเภทละคร ทั้งการเล่าเรื่องด้วยการรำ และการแสดงความสามารถของตัวละครเอก ได้แก่ รำเดี่ยว รำคู่ รำหมู่ และระบำ การพัฒนามาต่อเนื่องมาจนเป็นรำวงมาตรฐาน หรือ ลีลาศแบบไทย ผลกระทบที่เกิดขึ้นส่งผลต่อการสร้างสรรค์นาฏกรรมประเภทรำ และระบำ โดยเฉพาะที่มีเนื้อหาหยกย่องผู้นำ การแสดงสัมพันธ์ไมตรี รวมทั้งการแสดงเฉพาะกิจ เช่น รำถวายพร รำถวายพระพร จีน-ไทย ไมตรี พม่าไทยอิฐฐาน รำเกษียณอายุราชการ รำบวงสรวง เป็นต้น รวมทั้งการสร้างสรรค์นาฏกรรมย้อนยุค ด้านบุคฉลกร เกิดศิลปะินสมัครเล่นมากขึ้น เนื่องจาก รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการปฏิบัติสามารถทำตามได้เมื่อมีต้นแบบ ดังจะเห็นได้จากการจัดแสดงปิดท้ายการต้อนรับด้วยการร่วมรำวง โดยใช้เพลงรำวงมาตรฐาน ทำให้บุคฉลกรทางด้านนาฏกรรมไทยมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ด้านหน่วยงานทางด้านนาฏกรรม เกิดหน่วยงานที่รับผิดชอบนาฏกรรมไทยเฉพาะทางในภาครัฐ และหน่วยงานสมัครเล่นในภาครัฐ และเอกชน ได้แก่ สถาบันการศึกษา หน่วยงานที่มีการเลี้ยงรับรองสถานบันเทิง และสถาบันทางด้านลีลาศ ด้านการจัดแสดงนอกเหนือจากโอกาสในงานรื่นเริง การเผยแพร่วัฒนธรรม การต้อนรับแขก และการศึกษา นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่ในการกีฬา และการประกวดแข่งขันในเวทีต่างๆ ปัจจุบันในการประกวดศิลปะหัตถกรรมในระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษา ผลการประกวดสามารถนำไปใช้ในการเลื่อนวิทยฐานะของครูในการปฏิบัติราชการของครูผู้ฝึกซ้อม และการสอบเพื่อศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาด้วย

แผนภูมิที่ 2 กระบวนการสร้างสรรค์ และการเผยแพร่รำวงมาตรฐาน

ที่มา: มณิศา วศินารมณฺ์ เมื่อ 8 สิงหาคม 2561

อภิปรายผล

การสร้างสรรคานาฏกรรมตามนโยบายการปกครองจากกรณีศึกษา “ร่างมาตรฐาน” ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น พบความสอดคล้องกับแนวคิดทางสังคม และการสร้างสรรค์ ดังนี้

ด้านนาฏยองค์กร และบุคคลากรนาฏกรรมที่สร้างสรรค์ร่างมาตรฐาน เป็นกลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์ทางด้านนาฏกรรมทั้งของไทย และต่างชาติ ทั้งแบบสมัครเล่น และที่มีความเชี่ยวชาญ จึงส่งผลต่อผลงานด้านนาฏกรรม สอดคล้องกับ ประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ส่งผลต่อรสนิยม และการสร้างสรรค์นาฏกรรม ซึ่งกล่าวไว้ในทฤษฎีโพเอติกเกี่ยวกับการเลียนแบบ สื่อ และการนำเสนอ (นพมาศ แวหงส์, 2543: 3, 11-12)

ด้านกระบวนการสร้างนาฏกรรม ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ซึ่งเป็นไปตามคุณลักษณะผู้นำ สถานการณ์บ้านเมือง รสนิยม และนโยบายการปกครองของผู้นำ สอดคล้องกับ แนวคิดของเหมาเซตงที่ใช้นาฏกรรมเป็นเครื่องมือสื่อสารนโยบายของผู้นำ โดยการนำเรื่องเดิมแต่ดัดแปลงจุดจบของตัวละครเอกที่มีสถานภาพเดียวตนเอง (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543: 33-34)

ด้านนาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง ปรากฏคุณลักษณะของผู้นำ สถานการณ์บ้านเมือง และแนวคิด แนวปฏิบัติของผู้นำยุคนั้น มีทั้งสถานการณ์จริง และจินตนาการให้เกิดขึ้น ซึ่งนาฏกรรมดังกล่าวสะท้อนภาพความคิด ความรู้สึก ความต้องการของผู้นำให้เกิดอย่างทีนาฏกรรมทำเป็นแบบอย่าง สอดคล้องกับทฤษฎีโพเอติก้าของอลิสโตเติล กล่าวว่า การเลียนแบบ สื่อ การนำเสนอ และเหมาเซตงก็ใช้วิธีการพลิกกลับเพื่อแสดงให้เห็นว่าประชาชนเข้าใจ และปฏิบัติได้ตามนโยบายการปกครอง (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543: 18-19)

ด้านการเผยแพร่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง โดยใช้ตัวบุคคล และสื่อสังคมในขณะนั้นทำให้การแพร่หลายอย่างรวดเร็ว รวมทั้งส่งผลอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับทฤษฎีโพเอติก้าของอลิสโตเติล ในเรื่องของการใช้สื่อ การนำเสนอ และการเผยแพร่นาฏกรรม (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2543: 30-31)

ด้านผลกระทบจากการเผยแพร่นาฏกรรมตามนโยบายการปกครอง ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ ผลกระทบต่อสังคมไทย และผลกระทบต่อนาฏกรรมไทย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยม และอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งมีการปลูกฝังให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และระยะยาว ดังที่ William Form and NicoWilterdink. (2561) กล่าวไว้เช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่าเกิดการยกระดับนาฏกรรมพื้นบ้านสู่นาฏกรรมของรัฐ การสร้างมาตรฐานของนาฏกรรม และการควบคุม โดยกรมศิลปากร ซึ่งอาจทำให้เกิดวิกฤต อัตลักษณ์ในเวลาต่อมา (อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 2549: 14-16) รวมทั้งเกิดปรากฏการณ์ย้อนกลับของนาฏกรรม การสร้างนาฏกรรมย้อนยุค ที่กล่าวไว้เช่นเดียวกับ Ben Allsop (2561) การพัฒนารำเพื่อยกย่องผู้นำ สร้างสัมพันธไมตรี และเฉพาะกิจ ทำให้บุคลากร และหน่วยงานนาฏกรรมประเภทสมัครเล่นมีปริมาณมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- Fine arts Department. (1962). Rumwong=Rumwong song; in a series of Hok records [รำวง=Rumwong song; in a series of 6 records]. Bangkok: Fine arts Department.
- กรมศิลปากร. (2505). รำวง=Rumwong song; in a series of 6 records. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- Health and Physical Education department, Doisaketwittayakom school. (2018). “Kilālīlāt” [Social dance]. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from <https://sites.google.com/site/doisaketwittayakomsports/klu-sm-sara-sukh-suksa-elea-phlsuksa/kila-lilas/kar-fuk-dein-lilas-kar-cab-khu-lilas-thisthang-ni-kar-lilas>
- กลุ่มสาระสุขศึกษา และพลศึกษา โรงเรียนดอยสะเก็ดวิทยาคม. (2561). กีฬาลีลาศ. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก <https://sites.google.com/site/doisaketwittayakomsports/klu-sm-sara-sukh-suksa-elea-phlsuksa/kila-lilas/kar-fuk-dein-lilas-kar-cab-khu-lilas-thisthang-ni-kar-lilas>
- Panyarachon J. (1992). “Thānphūyīnglā‘īat Phibūnsongkhrām” [First Lady Laliead Pibunsongkhram]. Bangkok: Dansudtha.
- จิรวัดน์ ปันยารชุน. (2535). ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ด้านสุทธา.
- Aupho T. (1988). “Sinlapalakhōṅram rū Khūmūnātsinlapathai” [Thai Dance or Thai performing arts]. Bangkok: Fine arts Department.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2531). ศิลปะละครคนรำ หรือ คู่มือนาฏศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- Changsan T. (2010). “Rūāngnārū...ramwongmātrathān” [Rumwong in Fine arts Department’s version]. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from <https://www.gotoknow.org/...>ธีรวัดน์ ช่างसान > สมุด > วัฒนธรรมการแสดง>
- ธีรวัดน์ ช่างसान. (2553). เรื่องน่ารู้...รำวงมาตรฐาน. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก <https://www.gotoknow.org/...>ธีรวัดน์ ช่างसान > สมุด > วัฒนธรรมการแสดง>
- Weawhong N. (2000). “Paritassinlapakānlakhōṅtawantok : ‘Ingprakōṅkōṅbotlakhōṅ.” [Introduction of Western Theatre: Element of theatre]. Bangkok: Arts Faculty, Chulalongkorn University.
- นพมาศ แวหงส์. (2543). ปรีทัศน์ศิลปะการละครตะวันตก : องค์ประกอบของบทละคร. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Vasinarom M. “Nāittaya‘ongkōṅkānsāngsan lækānphoeīphrāṅramwongmātrathān” [Performing Arts organization and dissemination of Rumwong’s Fine Arts Department version]. Wrote, on 8 August 2018.

- มณีนดา วศินารมณ. นาฏยองค์กรการสร้างสรรคและการเผยแพร่วางมาตรฐาน. เขียน, เมื่อ 8 สิงหาคม 2561.
- _____. “Krabūankānsāngsanlækānphoēiphrāramwongmātrathān” [Procedure creation and dissemination of Rumwong’s Fine Arts Department version]. Wrote, on 8 August 2018.
- _____. กระบวนการสร้างสรรคและการเผยแพร่วางมาตรฐาน. เขียน, เมื่อ 8 สิงหาคม 2561.
- Field Marshal Plaek Phibunsongkhram and First Lady Laliead Pibunsongkhram Foundation. (1997). “Chōmphon por Phibūnsongkhram Khroprōpsatawat Sipsī Krakadākhom Sōngphanhārōisīsip” [Anniversary 100th years of Field Marshal Plaek Phibunsongkhram on 14 July 1997]. Bangkok: Amarin.
- มูลนิธิจอมพล ป.พิบูลสงครามและท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม. (2540). จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครอบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- Boonchalaw R. (2016). “Prawatlækānlīlāt.” [History and Social Dance]. Pratumtani: Skybook.
- รังสฤษฎ์ บุญชลอ. (2559). ประวัติและการลีลาศ. ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.
- “Ratniyom” [Public Policy]. (1942). Pranakorn: Yimsri.
- รัฐนิยม. (2485). พระนคร: โรงพิมพ์ยิมศรี.
- Ramwongmatratan. (2016). “Ramwongmātrathān: khwāmpenmākhoṅgramwongmātrathān” [Rumwong in Fine arts Department’s version: History of Rumwong in Fine arts Department’s version]. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from [https://4314titima.wordpress.com/2016/09/22/ความเป็นมาของร่างมาตรฐาน/ร่างมาตรฐาน. \(2559\). ร่างมาตรฐาน: ความเป็นมาของร่างมาตรฐาน. \[เว็บไซต์\]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก https://4314titima.wordpress.com/2016/09/22/ความเป็นมาของร่างมาตรฐาน/](https://4314titima.wordpress.com/2016/09/22/ความเป็นมาของร่างมาตรฐาน/ร่างมาตรฐาน. (2559). ร่างมาตรฐาน: ความเป็นมาของร่างมาตรฐาน. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก https://4314titima.wordpress.com/2016/09/22/ความเป็นมาของร่างมาตรฐาน/)
- Lieng R. (2018). “Sattrīkpkānsuksānāithatsanakhōṅphēntō” [Women and education in Plato’s Ideological]. Veridian E-Journal Silpakorn University 38, 3 (May-June): 1-14.
- รุ่งนภา เหลียง. (2561). “สตรีกับการศึกษาในทัศนะของเพลโต”. Veridian E-Journal Silpakorn University 38, 3 (พ.ค.-มิ.ย.): 1-14.
- Seangmoang W. (2018). “ram thōn lop burī : sūkān rīanrū ram thōn nai samai chōmphon Por Phibūn Songkhramkhroprōpsatawat” [Rumtone Lopburi’s version: education media “Rumton” in Field Marshal Plaek Phibunsongkhram period]. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from <http://www.korkru.com/media/rumthon/บ้านบัวชุม.html>.
- วสันต์ แสงม่วง. (2561). ราโตนลพบุรี : สื่อการเรียนรู้อัน “ราโตน” ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก <http://www.korkru.com/media/rumthon/บ้านบัวชุม.html>

- KlieaneiemS.,MhawichitP.&SumaleeS.(2017).“**KānphatthanālakṣṇātrāiwichādontrīnāttayasinKlumsākānrīanrūsinlapaSamraprōngrīantrīamthahānSathābanwichākānpōṅkanprathed**” [The development of music and performing artscurriculum, Arts department for Armed Forces Academies Preparatory School,National Defence Studies Institute]. Veridian E-Journal Silpakorn University 10, 1 (ม.ค.-เม.ย.): 1823-1835.
- สุภาณี กลั่นเอี่ยม, พงศธร มหาวิจิตร, สิทธิกร สุมาลี. (2560). “การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาดนตรีนาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สำหรับโรงเรียนเตรียมทหาร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ”. Veridian E-Journal Silpakorn University 10, 1 (Jan.-April): 1823-1835.
- WongthedS.(2016).“**Matichon‘ōnlaiKānsuksā:Khamphiphākṣāchāk‘amnāthāngwatthanathamthai**”[Matichon online, Education: Justice from Thai cultural power].[website]. Retrieved on23August2018fromhttps://www.matichon.co.th/education/news_181972.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2559). มติชนออนไลน์ การศึกษา: คำพิพากษาจากอำนาจทางวัฒนธรรมไทย. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก https://www.matichon.co.th/education/news_181972.
- Virulrak S. (2000). “**Nāttayasinprithan.**” [Introduction to Dance]. Bangkok: Hongphapsuwan co.th.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). นาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: หจก.ห้องภาพสุวรรณ.
- _____. (2006). “**Nāttayasinratchakānthī Kao**”[Performing arts in King Rama IX Reign]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- _____. (2549). นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Rotjanasuksooboon A. (2006). “**Nāokhitritdīkānfōnlānnābāpmai**” [Principles of Neo Lanna Dance]. [Master degree thesis of Arts]. Bangkok: Chulalongkorn University.
- อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. (2549). แนวคิดทฤษฎีการฟ้อนล้านนาแบบใหม่. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต]. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาต่างประเทศ

Ben Allsop. (2018). The Pendulum of Social Change. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from <https://www.tear.org.au/learn/target/the-pendulum-of-social-change>

Navarat.C. (2561). “Ruānthai.wichākān.khōm: Chatākamkhōngphrayāsongsuradach Nungnaisīthahānsūākhanarāt”[Reainthai. Vichakarn.com: Life of Suradhat, one of People’s Council]. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from <http://www.reurnthai.com/index.php?topic=3363.330>

Navarat.C. (2561). เรือนไทย.วิชาการ.คอม: ชะตากรรมของพระยาทรงสุรเดช หนึ่งในสี่ทหารเสือคณะราษฎร. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก <http://www.reurnthai.com/index.php?topic=3363.330>.

Sirin. (2561). “Thitthāngnaikāntēnlīāit”[The direction of social dance]. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from <http://www.thaidgoodview.com/node/47856>

Sirin. (2561). ทิศทางในการเต้นลีลาศ. [เว็บไซต์]. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2561 จาก <http://www.thaidgoodview.com/node/47856>

William Form and Nico Wilterdink. (2018). Social Change. [website]. Retrieved on 23 August 2018 from <https://www.britannica.com/topic/social-change>.